

Ove Moberg

Den angelsachsiska krönikans Anlaf Olav Tryggvesson eller Olof Skötkonung?

Den av Harald Hårfager i slutet av 800-talet åstadkomna norska riksenheten kunde ej hållas samman efter grundarens död omkring 940. Strider uppstod om makten mellan hans ättlingar. Den av Harald utsedde efterträdaren Erik Blodyx fördrevs av den yngste sonen Håkon Adelstensfostre. Denne stupade i kampen mot Eriks söner, de sk Gunhilds-sönerna, vilkas moder Gunhild var syster till den danske kungen Harald Gormsson. Harald blandade sig i de norska tronstriderna och lät på Jellingemonumentet inrista, att han erövrade Norge. Någon dansk förvaltning i Norge infördes dock inte. Harald Gormssons styresman i landet blev jarlen i Trøndelag Håkon Sigurdsson, som var skattskyldig under den danske kungen. På Vestlandet och i Oplandene styrde i det närmsta självständiga bygdehövdingar, av vilka några kallade sig kungar.

År 994 utbröt en resning mot Håkon jarl och makten övergick till den hemvändande vikingahövdingen Olav Tryggvesson, en sonsons son till Harald Hårfager. Olav återupp-rättade den norska riksenheten och gjorde landet fritt från den danska överhögheten.

På Island skrevs flera biografier om Olav Tryggvessons levnad. De äldsta författades på latin i slutet av 1100-talet av munkarna Odd Snorresson och Gunlaug Leifsson i Tingeyre kloster. De latinska versionerna av deras verk har gått förlorade, men en översättning till isländska av Odds Olavssaga är bevarad. Snorre Sturlasson ägnade i Heims-kringla ett stort utrymme åt Olav Tryggvessons händelserika levnadsöde. Den utförligaste levnadsbeskrivningen om Olav Tryggvessons är ett sent tillkommet kompiloriskt arbete, vars författare utnyttjade föregångarnas verk. Det är sannolikt, att även uppgifter i Gunnlaug Leifssons förlorade latinska skrift influerades i den stora sagan om Olav Tryggvesson. I denna finns uppgifter, ofta fantasifulla, som ej är kända från andra bevarade framställningar, t ex att hjältkungen simmande lyckades ta sig ifrån Ormen länge och undkom med livet från sin sista strid.

De isländska författarna omnämner samstämmigt, att Tryggve, Olavs fader, dräptes av Gunhilds-sönerna. Modern Astrid flydde med den postumt födde sonen under dramatiska omständigheter via Sverige till Gårdarrike. Utförligt berättas om Olavs vistelse på andra sidan Östersjön. Vid tolv års ålder begav han sig ut som viking, härjade i Östersjöområdet och utsträckte sina vikingaräder till den tyska Nordsjökusten. Under sina sista år som vikingahövding kämpade Olav på de brittiska öarna.

Som stöd för sina skildringar om Olav Tryggvessons ungdomsupplevelser anförde författarna till de medeltida isländska prosaverken om kungen strofer ur Hallfred Vandrä-daskalds Olavsdrapor. I sin stora drapa om den norske hjältekungen omnämner Hallfred, att Olav vid tolv års ålder gav sig ut på vikingafärd från Gårdarrike. I fortsättningen av dikten besjunger skalden strider, som Olav utkämpade mot gutar, vender, skåningar, i Danmark söder om Hedeby, mot tyskar, friser och flamländare. På Hallfreds strofer spannar de isländska sagoförfattarna sin skildring av Olav Tryggvessons ungdomsäventyr. Utöver de i Hallfreds dikt omnämnda fakta har vad som i övrigt berättas om kungens verksamhet som viking i Östersjöområdet och vid Nordsjökusten ansetts som utslag av författarnas berättarfantasi. Däremot har man hittills allmänt hävdad, att Olav Tryggvessons strider i England är historiskt säkerställda: de är omnämnda i den angelsachsiska krönikan för åren 991 (sannolikt) och 994 (säkert).

I uppsatsen "Olof Skötkonung, Sven Tveskägg och Ethelred den Rådville", publicerad i *Scandia* 1990:1, söker Erik Gamby göra gällande, att det ej var Olav Tryggvesson utan den svenske kungen Olof Skötkonung, som kämpade i England under 990-talets första hälft. Gamby underkänner de isländska sagornas uppgifter om att Olav Tryggvesson i början av 990-talet skulle ha levererat strider på de brittiska öarna. De förklaras vara fantasiskapelser av författarna. Den angelsachsiska krönikans uppgift om att en Anlaf (Olov) kämpade 991 och 994 på de brittiska öarna underkänns även av Gamby som bevis för att Olav Tryggvesson stred i England. Krönikan omnämner visserligen, att Olav 991 kom med 93 skepp till Folkesstone och härjade i trakten och i andra områden av England och att Olav och Sven (Tveskägg) anlände 994 till London med 94 skepp och efter ett misslyckat försök att intaga staden plundrade och brände i Kent, Sussex och Hampshire. Vid båda tillfällena upphörde härjningarna, sedan kung Ethelred utbetalat danagäld till angriparna. Överenskommelsen om fientligheternas upphörande 991 har bevarats i en avskrift. Den träffades mellan kung Ethelred och hans råd å ena sidan samt vikingahövdingarna Olov, Jostein och Gudmund å den andra.

Det framgår enligt Gamby ej vare sig av den angelsachsiska krönikan eller fredsfördraget, att det skulle vara Olav Tryggvesson, som angrep England 991 och 994. Det finns tvärtom en omständighet, som enligt Gamby talar emot det allmänna antagandet, att det skulle vara frågan om den norske hjältekungen. Eftersom den härjande vikingahövdingen Anlaf i 994 års annal av den angelsachsiska krönikan tituleras kung, anser Gamby det uteslutet att det skulle gälla Olav Tryggvesson. Då denne kämpade i England, var han ej kung i Norge; det blev han först efter återkomsten till hemlandet från vikingafärderna. Förutom av Olav undertecknades fördraget 991 med Ethelred av vikingahövdingarna Justin och Gudmund. Den senare är i övrigt okänd. Justin har ansetts vara Olavs morbror med detta namn, som är omnämnd av Odd Snorresson och Snorre Sturlasson. Enligt Gamby är morbroderns anknytning till England obevisad. Eftersom Justin (Eysteinn, Östen) var ett vanligt skandinaviskt namn under vikingatiden, behöver den Justin, som tillsammans med Olav skrev under fördraget med Ethelred, enligt Gamby ej ha någon anknytning till Norge.

Adam av Bremen, som skrev sin historia om de hamburg-bremensiska ärkebiskoparna under 1070-talets första hälft, uppger att den svenske kungen Erik Segersäll och hans son Olof (Skötkonung) kämpade i Danmark. Svenska flottor uppehöll sig i danska farvatten på 990-talet. En svenskdansk flotta seglade enligt Adam år 994 in i Elbes mynning och angrep Stade. Gamby framkastar hypotesen att den Anlaf (Olov), som omnämnes som vikingahövding i den angelsachsiska krönikan 991 och 994, mycket väl kan ha varit den svenske kungen Olof Skötkonung. Under uppehållet i England skulle Olof Skötkonung ha fått uppslaget till den myntprägling, som han lät utföra i Sigtuna och som är en imitation av angelsachsiska mynt. Ett av Olof Skötkonungs mynt har för övrigt inskriften OLAF REX ANCOL, en barbarisering av den angelsachsiska kungatiteln.

Gamby har naturligtvis rätt i att berättelserna i sagorna om Olav Tryggvesson om hjältekungens ungdomsäventyr saknar historiskt källvärde. Däremot gäller fortfarande Snorre Sturlassons bedömning i prologen till *Heimskringla* av de fornnordiska skaldediktarnas värde för kunskapen om de händelser och personer, som skalderna besjöng. Visserligen, framhöll Snorre, var det skalders sed att berömma den person, inför vilken de framförde sina kväden; ingen skald skulle dock att inför en furste våga tillskriva denne sådana bedrifter, som alla åhörarna och även han själv visste vara lögn och löst prat; det skulle enligt Snorre vara att håna fursten i stället för att berömma honom.

Den fornnordiska skaldekonsten upplevde en blomstringstid under decennierna om-

kring år 1000. Isländska skaldar besökte de nordiska hoven och framförde inför furstarna sina poetiska skapelser. Inte minst Olav Tryggvesson och Olav den helige gästades av ett flertal isländska diktare. Ett par av dem uppsökte även Olof Skötkonung. Båda de norska Olaverna försökte sig själva på skaldekonsten, dock utan några större framgång att döma av de fåtaliga strofer, som bevarats av deras poetiska ansträngningar.

Den mest berömda av Olav Tryggvessons hovskaldar var Hallfred Vandrädaskald. Tillnamnet, som kan översättas med "skald, som är besvärlig att ha att göra med", lär ha givits skalden av kungen själv. Om Hallfreds levnad författades en särskild saga. I denna karakteriseras skalden som niðskarr ok margbreytinn, "satirisk och ombytlig". Han uppsökte enligt sagan även Olof Skötkonung, gifte sig med en svensk storbondes dotter och stannade några år i Götaland.

Två längre dikter av Hallfred om Olav Tryggvesson har bevarats, Olavsdrapan och Arvedrapan över Olav. Strof 8 av Olavsdrapan lyder:

Gerðisk ungr við Englum
ofvægr konungr bægja.
Naddskúrar réð nærir
Norðimra sá morði.
Eyddi ulfa greddir,
ógnbliðr Skotum víða,
gerði seims, með sverði
sverðleik í Mön skerðir.

Den unge kungen gick modigt
till strids mot anglers skaror.
Den stridsprövade kämpen
northumber i mångfald fällde.
Den kampglade mättaren av ulven
skottar förödde med svärdet.
Den stridsjärve guldgivaren
utförde på Man en svärdslek.

I strof 11 av Arvedrapan skaldar Hallfred, att den bågbeväpnade kämpen dräpte i blodiga strider hebrider och irer, förödde bretlandsbor och högg ner män i Cumberland.

Av de anförda stroforna framgår, att Olav Tryggvesson for härjande omkring som viking på de brittiska öarna. Dessa Olavs härjningståg måste ha ägt rum under 990-talets första hälft. År 994 återvände Olav till hemlandet och erkändes som Norges kung efter Håkon jarls fall. Den angelsachsiska krönikan förlägger Olavs anfall på England som ovan omnämnts till åren 991 och 994.

Som argument för sin uppfattning i Scandiasstudien, att den angelsachsiska krönikans Anlaf ej kan avse Olav Tryggvesson, anför Gamby som ovan anförts, att i annalen för år 994 tituleras Anlaf som kung. Då Olav Tryggvesson blev kung i Norge först efter det att han upphört med sina vikingafärder, utesluter detta enligt Gamby, att det kan vara han som åsyftas med krönikans kung Olof, som härjade i England som viking 991 och 994.

Den angelsachsiska krönikan är av ovärderlig betydelse för kunskapen om Englands äldre historia, inte minst för landets öden under de ca 250 år, då nordmännen utsatte England för upprepade anfall. Krönikan lades upp under Alfred den stores regering, sannolikt på initiativ av den historientresserade kung Alfred. Baskrönikan redigerades i klostret i Winchester. Efterhand tillkom olika versioner av krönikan i andra engelska kloster, t ex i Abingdon, Canterbury, Worcester och Peterborough. Händelserna fördes vanligtvis in i de olika versionerna i ett sammanhang för en begränsad period. Det kunde sålunda gå flera år efter det att en händelse ägt rum, innan den antecknades i krönikan. Som exempel på hur krönikörerna gick till väga kan anföras annalen i C-versionen för år 1030. I denna omnämnes bl a: "Detta år dödades kung Olav (Haraldsson) i Norge av sitt eget folk. Efteråt hölls han för helig." Då det i annalen omtalas, att kung Olav hölls för helgon efter sin död, måste uppgiften ha nedtecknats flera år efter det att Olav den helige stupade på Stiklastads slagfält.

Att vikingahövdingen Anlaf i annalen för år 994 omnämnes som kung utgör ej något bevis för att det ej kan ha varit fråga om Olav Tryggvesson, eftersom annalen nedtecknades först efter det att Olav blivit kung i Norge.

Av Hallfred Vandrädaskalds dikter vet vi, att Olav Tryggvesson härjade som viking på de brittiska öarna och levererade strider bl a mot anglerna och invånarna i Northumberland. Om Olof Skötkonungs eventuella strider i England tiger källorna totalt. Vi vet för övrigt ej, om han var kung 994. Någon tvekan kan därför knappast råda om att den Anlaf (Olov), som kämpade i England, år 991 tillsammans med Justin och Gudmund och år 994 tillsammans med Sven Tveskägg, var den blivande norske kungen Olav Tryggvesson.